

Марія Замелюк

**ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ**

У контексті нових ідей і принципів, що висувуються в процесі докорінних змін соціально-економічних відносин, в умовах культурного і духовного оновлення життя країни пріоритетного значення набуває модернізація освіти щодо виховання обдарованих. Час ставить нові завдання перед науковцями і педагогами, стимулює творчий пошук оригінальних, нестандартних рішень педагогічних проблем, прискорює розвиток нових навчальних технологій, оригінальних виховних ідей, форм і методів навчання й виховання, нетривіальних підходів до розбудови системи освіти в Україні.

Зрозуміло, що педагогічні інновації, становлення сучасної мережі навчальних закладів формують і нові специфічні вимоги до педагога як ключової фігури у створенні освітнього середовища, орієнтованого на розвиток творчої природи обдарованої особистості.

Інноваційний тип освіти ХХІ століття передбачає розвиток здатності людини до пошуку нових знань, творення, оволодіння рефлексією як механізмом постійних роздумів над своїми діями і вчинками.

Саме тому головне завдання освіти повинно розглядатися не лише як пізнання законів природи і суспільства, але й особистісно-діяльнісне оволодіння гуманістичною методологією творчого перетворення освіти і гармонізації відносин «людина – природа – суспільство». Не випадково однією з найсуттєвіших цілей Закону України «Про освіту», Національної програми «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національної програми «Діти України», Державної цільової програми роботи з обдарованою молоддю на 2013–2016 роки проголошується забезпечення можливостей постійного духовно-інтелектуального самовдосконалення особистості. Розвиток і поширення методології рефлексії, прогнозування і проектування як основи навчання виховного процесу обдарованої особистості дозволяють активізувати формування системи цінностей (моральних, світоглядних, інтелектуальних тощо), ідеалів, що служать для неї базою для вибору і побудови суб'єктно значущого життєвого ідеалу.

Аналіз досліджень (Ю. Бабаєва, А. Біне, Б. Блум, Д. Векслер, Дж. Гілфорд, С. Дерябо, О. Кульчицька, В. Лебедева, Н. Лейтес, О. Матюшкін, Р. Мейлі, В. Моляко, О. Музика, В. Орлов, В. Панов, Дж. Равен, Дж. Рензулі, С. Ріс, Л. Сміт, Л. Терман, Б. Тєплов, П. Торренс, Ф. Уільямс, К. Хеллер, М. Холодна, В. Шадріков, В. Штерн, В. Юркевич, Є. Яков-

лева, В. Ясвін) засвідчує, що інтелектуальний, художній та духовний потенціал обдарованої особистості, феномен обдарованості – проблеми, викликані наявністю певного обдарування. Тобто, проблема обдарованості, формування інтелектуально-творчої особистості набуває статусу державно важливої у більшості країн, що призвело до соціального запиту на її дослідження.

Мета статті – розкрити деякі аспекти сутнісної характеристики поняття «інтелектуально-творча особистість», підходів до формування інтелектуально-творчої особистості сучасного вихователя.

Передусім відзначимо, що серед виокремлених дослідниками (Ю. Бабаєва, С. Дерябо, О. Кульчицька, В. Лебедева, В. Моляко, О. Музика та ін.) видів обдарованості особливе місце належить інтелектуальній, яка визначає здатність дитини до оволодіння знаннями у процесі навчання.

Із проявом інтелектуальної обдарованості, на думку М. Холодної, співвідносяться такі типи інтелектуальної поведінки:

1) особи з високим рівнем розвитку загального інтелекту, їх виявляють за допомогою психометричних тестів інтелекту («кмітливі»);

2) особи з високим рівнем академічної успішності – показників навчальних досягнень; виявляють з використанням критеріально-орієнтованих тестів («блискучі учні»);

3) особи з високим рівнем розвитку дивергентних здібностей – показників побіжності й оригінальності ідей; виявляють на основі тестів креативності («креативи»);

4) особи з високою успішністю у виконанні конкретних видів діяльності, які мають великий обсяг предметно-специфічних знань, а також значний практичний досвід роботи у відповідній предметній галузі («компетентні»);

5) особи з екстраординарними інтелектуальними досягненнями, втіленими в реальних, об'єктивно нових, загальновизнаних формах («талановиті»);

в) особи з високим рівнем інтелектуальних можливостей, пов'язаних з аналізом, оцінюванням і прогнозуванням подій повсякденного життя («мудрі») [1, с. 387].

Поняття «інтелектуальна обдарованість» тісно пов'язане з поняттями «інтелект», «обдарованість», «творчість», «інтелектуальні здібності». Так, інтелект кожної окремої людини є індивідуальною системою його розумових здібностей і виражається в діяльності, точніше, в уміннях, які відображаються в діяльності [5, с. 387].

За концепцією інтелекту Г. Гарднера виокремлюються такі типи здібностей:

1. *Просторовий інтелект* (здатність до формування просторових образів і до орієнтації в навколишньому світі).

2. *Музичний інтелект* (здатність до сприйняття і створення

мелодійних та ритмічних конструкцій). Деякі індивіди, яких за всіма іншими показниками відносять до розумово відсталих, можуть зіграти на піаніно пісню, почувши її лише один раз.

3. *Руховий інтелект* (здібності до тонких моторних рухів, які необхідні, наприклад, хірургу або танцюристу).

4. *Міжособистісний інтелект* (здатність зрозуміти інших людей, їх почуття, мотиви і способи взаємодії з ними).

5. *Внутрішньоособистісний інтелект* (здатність індивіда розібратися в самому собі і сформувати відчуття ідентичності).

Н. Завгородня вважає, що інтелектуальні (розумові) здібності – здатність ефективно виконувати інтелектуальну роботу, яка потребує тривалої пізнавальної напруги, інтенсивної уваги до об'єктів спостереження, запам'ятовування, аналізу і синтезу, узагальнення тощо.

Розвиток здібностей у контексті організації розумової діяльності означає виконання різних видів праці з дотриманням умов, що можуть забезпечити максимальну її продуктивність при найменшій затраті енергії [3, с. 19].

В. Доротюк зазначає, що інтелектуальні здібності є тими глобальними психічними утвореннями, якими визначаються адаптаційні можливості людини та інтелектуальний напрям її діяльності. Так, загальні інтелектуальні здібності, на її думку, виявляються у можливості людини швидко засвоювати нові знання і ефективно використовувати їх у своїй практичній діяльності. Досягнення людини визначаються системою одержаних знань, що в кінцевому результаті засвідчує високий рівень професійної діяльності [2, с. 8].

Отже, інтелектуальна обдарованість засвідчує високий рівень розвитку інтелектуальних здібностей, що дозволяє дитині швидко оволодівати поняттями, легко запам'ятовувати та зберігати інформацію. При цьому свого розвитку інтелектуальні здібності набувають у процесі навчання.

Так, інтелектуально обдарована дитина вирізняється міцною пам'яттю, жвавим мисленням, допитливістю, добре розв'язує різні завдання, зв'язано викладає свої думки, може мати здібності до практичного застосування знань. Згідно досліджень (О. Кульчицька, В. Юркевич, М. Янковчук) можна виокремити два основних підтипи інтелектуальної обдарованості: коли виявляються, насамперед, загальні розумові здібності і немає певної спеціалізації і коли, навпаки, високі здібності виявляються у спеціальній галузі знання. Пізнавальна потреба, яка є неодмінною характеристикою будь-якого типу обдарованості, саме у цих дітей виявляється найбільш чітко і виразно. Як правило, цей тип обдарованості вирізняє стійка система пізнавальних інтересів [5, с. 19].

Конструктивною нам видається позиція Г. Батищева щодо віднесення діяльності й творчості до принципово протилежних форм людської активності. На відміну від діяльності, для творчого акту характерним є

неузгодженість мети і результату. Головне в творчості не зовнішня активність, а внутрішня – акт створення «ідеалу», образу світу. Виділяючи ознаки творчого акту, практично всі дослідники творчості і самі творці підкреслюють його спонтанність, неконтрольованість волею і розумом.

Творчість як вид людської діяльності характеризується низкою істотних ознак:

- наявність суперечності, проблемної ситуації або творчого завдання;
- соціальна і особиста значущість і прогресивність;
- наявність об'єктивних (соціальних, матеріальних) передумов для творчості;
- наявність суб'єктивних передумов для творчості (особистісних якостей – знань, умінь, мотивації, творчих здібностей);
- новизна й оригінальність процесу та результату [1, с. 138].

Часто поняття «інтелект» змішують із поняттям «творчість» у контексті інтелектуальної творчості. І хоча між ними є прямий взаємозв'язок, вони мають різне семантичне навантаження. Як було зазначено вище, інтелект (від лат. *intelligentia* – «здатність розуміти») – це здатність людини генерувати нову інформацію, а не сам процес її створення [1, с. 140], тобто це поняття означає когнітивні здібності та розумові можливості людини. Інтелектуальна творчість, власність або ідея – це розумова діяльність людини.

Обдарованість – це високий рівень здібностей людини, що дозволяє їй досягти особливих успіхів у певній галузі діяльності.

Прихильники «інтелектуальної обдарованості» (Дж. Гілфорд, Е. Торранс, Д. Хебба та ін.) розглядають інтелект як біологічно передбачену установку, на яку зовнішнє середовище, включаючи природну і педагогічну практику, може впливати деякою мірою: або, сприяючи розвитку, або, гальмуючи його. Одним із компонентів інтелектуальної обдарованості виступають інтелектуальні вміння – уміння, що передбачають знання раціонального прийому здійснення тієї або іншої розумової діяльності та використання їх при вирішенні різних задач.

Творчо обдарована людина характеризується наявністю таких інтелектуальних умінь:

- 1) самостійна побудова орієнтованої основи подальших дій, насамперед усвідомлення необхідності мати таку основу;
 - 2) здійснення за власною ініціативою ретельного аналізу поставленої задачі;
 - 3) побудова чіткого образу мети подальшої діяльності, усвідомлення критеріїв якості майбутнього продукту;
 - 4) попереднє планування всього процесу подальшої роботи, чітке відмежування розумової частини роботи від її виконавської, маніпуляційної сторони, при цьому не включається використання обмеженої кількості цілеспрямованих маніпуляційних спроб, що створюють здорову
-

опору для розумових дій;

5) визначають орієнтири відповідно до наміченої мети й завдань, безперервний контроль ходу виконуваної роботи [4, с. 14].

Отже, крізь призму вище викладеного інтелектуально-творчу обдарованість майбутнього вихователя цілком правомірно розглядати як інтегративну якість, що акумулює високу успішність, рефлексивність, раціональність, неординарність і нестандартність мислення, активне включення в різнопланову професійну діяльність, спрямовану на вирішення проблемної ситуації або творчого завдання. Відтак, інтелектуально-творча особистість відзначається здатністю генерувати оригінальні ідеї, робити відкриття, здійснювати винаходи, впроваджувати інновації.

Сформульовані ознаки інтелектуально-творчої особистості вказують на підвищену рефлексивність, певну раціональність і прагнення приймати неоднозначні, нестандартні рішення. Студенти, які мають виділені ознаки, мають потребу в особливій організації процесу навчання і виховання, адже творчий потенціал може бути непомічений або заблокований і реалізуватися на недостатньому рівні чи зовсім не використовуватись. Саме через попит на творчу особистість, спроможну опанувати та запровадити креативний стиль у навчальній діяльності, постає питання щодо необхідності розвитку креативного потенціалу майбутнього фахівця шляхом створення в освітніх установах певного інноваційного середовища.

Наше дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Подальшого вивчення потребують такі, на наш погляд, ефективні засоби формування інтелектуально-творчо-обдарованої особистості, як: авторська казка, казкотворчість, казкотерапія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інтелектуальні здібності у структурі обдарованості особистості // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика : зб. наук. пр. / І. С. Волощук (головний редактор) та інші. – К. : Інформаційні системи, 2011. – Випуск 5. – С. 137–144.
2. Кан-Калик В. А. Педагогическая деятельность как творческий процесс / В. А. Кан-Калик. – М. : Педагогика, 1977. – 270 с.
3. Карне М. Учитель. Одаренные дети / М. Карне / общ. ред. Г. В. Бурменковой и В. М. Слущкого ; пер. с англ. – М. : Поогресс, 1991. – С. 235–255.
4. Кремень В. Г. Інноваційний вектор освіти як виклик часу / В. Г. Кремень // Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. акад. С. Д. Максименка. – К. : Ніка-Центр, 2010. – Вип. 38. – С. 5–18.
5. Кузьмина Н. В. Способность, одаренность, талант учителя / Н. В. Кузьмина. – Л., 1985. – 32 с.